

7. Сибирское отделение Российской академии наук. Нестандартный большой Лаврентьев. – Режим доступа: http://www-sbras.nsc.ru/win/sbras/hbc.shtml?2000/n28-29/f6.html+acad/lavr_cat.inc

8. Рогачев Ю.В. Начало информатики и создание первых ЭВМ в СССР // Виртуальный компьютерный музей. – Режим доступа: <http://www.computer-museum.ru/articles/?article=229>

9. Отчет по работе "Автоматическая цифровая вычислительная машина М1". М., АН СССР. Энергетический институт им. Г. М. Кржижа-

новского. Лаборатория электросистем, 1951. [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.computer-museum.ru/histussr/m1otchet_o.htm

10. Карцев М. А. Быстродействующая вычислительная машина М-2 / Карцев М. А. Александриди Т. М., Князев В. Д. и др.; под ред. И. С. Брука. – М., Гостехтеоретиздат, 1957.

Надійшла до редколегії 07.11.14

Л. Иваницкая, канд. ист. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

БОРЬБА МЕЖДУ ПРОИЗВОДСТВЕННЫМИ КОЛЛЕКТИВАМИ –

СОЗДАТЕЛЯМИ ЭВМ ПЕРВОГО ПОКОЛЕНИЯ КАК ПРОЦЕСС НАУЧНОГО И ВНЕАУЧНОГО СОПЕРНИЧЕСТВА

В статье исследуются процессы, ставшие одной из причин хронического отставания в развитии отечественной вычислительной техники от зарубежных аналогов – внеаучного вмешательства в соперничество между научными коллективами, создателями первых советских ЭВМ.

Ключевые слова: электронно-вычислительная машина, проектирование, соперничество, "Стрела", министерство машиностроения и приборостроения.

L. Ivanytska, Ph.D. (History), Associate Prof.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE STRUGGLE BETWEEN THE PRODUCTION TEAMS – CREATORS OF THE FIRST GENERATION OF COMPUTERS AS A PROCESS OF SCIENTIFIC AND NON-SCIENTIFIC RIVALRY

The article examines the processes have become one of the causes of chronic underdevelopment of domestic computing from their foreign counterparts – non-scientific interference and competition between different scientific teams that participated in the creation of the first Soviet computers.

Keywords: electronic computer, design, rivalry, "Strela", ministry engineering and instrumentation.

УДК: 94(410)(493:327)"1914"

Ю. Клімук, магістр

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

БЕЛЬГІЙСЬКА ПРОБЛЕМА: ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ (1914 р.)

Стаття розглядає суспільну думку Великої Британії на гарантування нейтралітету Бельгії напередодні Першої світової війни.

Ключові слова: нейтралітет, держави-гаранти, ультиматум, захист.

Бельгійський нейтралітет був плодом колективних зусиль європейських держав. У результаті Лондонського договору 1839 р. саме Велика Британія відстояла право Бельгії на самостійність від Нідерландів і право стати незалежною, при цьому стала гарантом безпеки Бельгії і її нейтралітету.

Великій Британії було вигідно підтримати Бельгію у бельгійсько-нідерландському конфлікті для того, щоб послабити голландську торговельну конкуренцію і у результаті – посилити свої позиції у бельгійських провінціях. Ще під час франко-прусської війни 1870 р. за сприяння В. Гладсона, прем'єр-міністра Великої Британії, відбулося підписання обома воюючими сторонами договору. Відповідно до умов договору, у випадку порушення нейтралітету Бельгії Англія буде співпрацювати з іншою стороною з метою її захисту, але і не буде брати участь у загальних військових операціях [4].

Хоча Бельгія була проголошена нейтральною європейською територією, все ж вона мала патронат Сполученого Королівства. За результатами міжнародних договорів Велика Британія, Росія та Франція ставали її союзниками на противагу створеному Троїстому союзу. І у міжнародних відносинах, які склалися напередодні Першої світової війни, Бельгія неофіційно визнавалася на боці Антанти, а Росія і Франція мали визнати її союзницею.

Основним вектором зовнішньої політики Бельгії на початку ХХ ст. стала політика нейтралітету і збереження рівних відносин з державами-гарантами. Зважаючи на експансіоністські наміри Німеччини стосовно пору-

шення нейтралітету Бельгії, щоб просунути свої війська для нападу на Францію, Велика Британія ставала перед фактом – згадати про обов'язок захисту Королівства.

Щоб відмовити Бельгії від безглузлого опору, А. фон Шліффен, командуючий Генштабом Німеччини, запропонував напередодні вторгнення надіслати ультиматум з вимогою здати усі фортеці, залізниці та армію [2, с. 143]. Ультиматум Бельгії був надісланий 2 серпня 1914 року. Реакція країни була одностайною – Німеччина є агресором і посягає на суверенітет іншої держави. Так як німці, які стояли біля дверей Бельгії, володіли десятикратною перевагою у військовій силі, остаточний результат боротьби не викликав сумнівів.

З іншого боку, якщо бельгійці поступилися вимогам Німеччини, вони стали б співучасниками нападу на Францію і порушниками власного нейтралітету [4]. У такому випадку народ добровільно погоджувався на окупацію, отримавши натомість майже не обіцяюче нічого зобов'язання, що переможна Німеччина у майбутньому, можливо, і виведе свої війська. У будь-якому разі Бельгію чекала окупація, а поступитися, крім цього, означало втратити ще й честь.

"Якщо нам судилося бути розбитими, – писав про свої переживання міністр закордонних справ Бельгії барон де Бассомпьер, – то краще бути розбитими зі славою" [4, с. 435]. Патріотично налаштованим був і сам король Бельгії Альберт I, який на час воєнного стану мав обов'язки Головнокомандуючого країни: "Ми сповнені рішучості оголосити війну будь-якій державі, яка навмисно порушила наші кордони, і воювати з ви-

користанням всіх наших сил і ресурсів, і якщо потрібно, то і за межами нашої території. Ми не припинимо військових дій навіть тоді, коли загарбник відступить, аж до укладення загального миру" [3, с.168]. Однак Бельгія не мала чисельних військових ресурсів через дотримання позиції нейтральної держави і не робила акцент у бюджеті на виділення значних державних витрат на військову промисловість.

Якщо у питанні про захист своєї території відповідь була єдиною, то дилема чи варто просити допомоги у країн-гарантів за вимогою короля до тих пір, доки німці не вступають на бельгійську територію, в уряді викликала гострі суперечності. Король Альберт I вирішив не повідомляти Великій Британії про загрозу німецької окупації Бельгії до відкритих бойових дій. Він також побоювався, що ультиматум може виявитися "колосальним обманом". Якби бельгійський король передчасно закликав англійські війська, їх присутність втягнула б країну у війну проти її волі. Крім того, могло бути і так, що, утвердившись на бельгійській землі, сусіди не будуть поспішати з відходом. Сумніви розвіялися, коли стало відомо про підхід колон німецьких військ до Льежу. Тому 4 серпня король звернувся до країн-гарантів із закликом до "спільних і узгоджених дій" [6, с.186].

Позиція північного захисника нейтральної держави вилася у затягування визначеності власної її реакції. У Великій Британії розгорнулася гостра дискусія на сторінках газет, журналів консерваторів та лібералів стосовно потреби втягувати віддалену острівну країну у європейський конфлікт. Консервативна газета "Таймс" підкреслювала, що до тих пір, поки існує надія на збереження миру, Англія зробить все можливе для цього, але будь-яка спроба похитнути баланс сил в Європі буде зупинена всією міццю Імперії, бо "...це те, що наші інтереси, наш борг, наша честь вимагають від нас. Англія без коливань відповість на їх заклик" [10, с. 9]. Ліберальна сила, яка і очолювала Кабінет на той час, спочатку радикально відстоювала антиінтервенційські і пацифістські погляди. Газета "Манчестер Гардіан", підтримуючи ідею невтручання Великої Британії у європейську війну, мотивом вважала те, що заклики до збройних дій суперечили духу часу, лібералізму, ідеалом якого являлася гармонія у міжнародних відносинах, заснована на соціальному прогресі та процвітаючій торгівлі [7].

На засіданні англійського Кабінету міністрів від 31 липня 1914 року було вперше поставлено питання про нейтралітет Бельгії. Домінуючим настроєм у Кабінеті було небажання робити будь-які дії і давати якісь гарантії, а панувала готовність тягнути час і стежити за розвитком подій [1].

Оголошення Німеччиною війни Росії 1 серпня 1914 року означало неминуче залучення у війну і Франції. Англійський уряд постав перед необхідністю остаточно визначити, принаймні для себе, ставлення до стану справ у Європі. Не можна було далі тягнути і з формулюванням своєї позиції стосовно Бельгії. Цього вимагали як зовнішні фактори – союзники по Антанті й країни Троїстого союзу, так і внутрішні – англійське суспільство.

Багатоманітним, якщо не всім, ця криза уявлялася продовженням давньої сварки між Німеччиною і Францією, яка не мала жодного відношення до Великої Британії. Щоб перетворити її в очі громадськості у справу, яка зачіпає країну, необхідним стало порушення нейтралітету Бельгії, "плода англійської зовнішньої політики" [5, с.216].

2 серпня Кабінет постановив, що порушення прав Бельгії буде представляти для Англії випадок, який є приводом до війни (*casus belli*) [1, с.11]. Кабінет знаходився на межі розколу. Моментом істини для міністра

закордонних справ Е. Грея і прибічників втручання в континентальну війну став його виступ перед обома палатами Парламенту 3 серпня 1914 р. На початку виступу глава англійського Міністерства закордонних справ (Форін Офіс) звернувся до поетапного викладу історії англо-французьких відносин в останні роки. Він підкреслював, що Велика Британія не пов'язана абсолютно ніякими формальними зобов'язаннями, і з цієї точки зору може залишатися нейтральною. Водночас Е. Грей намагався переконати членів Парламенту, що мова йшла не про долю Франції, а про корінні інтереси самої Англії, її безпеки, торгівлі. Тільки наприкінці своєї промови Е.Грей "згадав" про проблему Бельгії. Саме в питанні про захист нейтралітету цієї країни, на його думку, крилися моральні зобов'язання Англії, за якими стояла честь і гідність країни. Ця остання думка забезпечила Е. Грею одностайну підтримку обох Палат і симпатії громадськості [7].

Журнал "Економіст" писав: "якщо і є якась причина, заради якої можна пожертвувати добробутом англійського народу, заради якої треба відмовитися від політики невтручання в європейські справи, яка проводилася Англією з часів Кримської війни, то нехай цією причиною буде захист прав маленької держави" [8, с. 271]. З цього і випливає, що Велика Британія продовжувала грати роль опікуна Бельгії, захисту якого потребують.

Таким чином, коли 4 серпня 1914 р. англійський уряд відправив до Берліну ультиматум з вимогами вивести німецькі війська з Бельгії, то це рішення спиралося практично на одностайну підтримку громадської думки всередині країни. Причина крилася в англійській загальноприйнятій думці "революції", за висловом англійського історика А.Дж.П. Тейлора, яку "слід шукати в універсальності ідеї захисту Бельгії" [8, с. 129]. Члени уряду і парламенту розуміли, що порушення нейтралітету останньої завдає безпосереднього удару по безпеці Великої Британії: в силу географічного положення Бельгії перехід контролю над нею до іншої великої держави вважався недопустимим.

Водночас вторгнення німецької армії до Бельгії означало неминуче переростання конфлікту з виключно російсько-німецького в одночасно і німецько-французький. Участь у війні на стороні Франції не зустрічала вже настільки різкого неприйняття в середовищі радикалів. Для лібералів головними були легалістські погляди: Англія завжди розглядалася ними як гарант міжнародного права, а порушення бельгійського нейтралітету було відкритим нехтуванням Лондонського договору 1839 р. Але нелегалістські пояснення захисту Бельгії спричинили справді небачений переворот у суспільних настроениях. Набагато важливішим був емоційний склад цієї ідеї. Мотив захисту маленької, слабкої країни (Бельгії) від збройної агресії мав, як виявилось, просто колосальний резонанс. Саме він став у перші дні війни чи не найважливішим елементом національного консенсусу у Великій Британії. Мотив давав моральне виправдання втручання в континентальну війну. Усі ці фактори активно експлуатувалися англійською пропагандою під час війни, складаючи важливий елемент у формуванні образу ворога.

Отже, англійська суспільна думка виступила як досить незалежний фактор, вплинути на який могли лише такі докази, які відповідали б настроям найширших верств населення. В умовах Липневої кризи ними стали ідеї захисту прав маленьких держав. Вони дозволили перевести полеміку навколо питання про війну в область морального вибору.

Список використаних джерел

1. Asquith H.H. Memoires and Reflections 1852–1927: In 2 vol / H.H. Asquith. – Boston, 1928. – Vol. 2. – 259 p.
2. Зайончковский А.М. Мировая война 1914 – 1918 гг. : в 2-х томах / А.М. Зайончковский. – М.: Воениздат, 1938. – т. 1. – 383 с.
3. Полетика Н. П. Возникновение первой мировой войны (июльский кризис 1914 г.) / Н.П. Полетика. – М.: "Мысль", 1964. – 267 с.
4. Такман Б. Первый блицкриг. Август 1914 / Такман Барбара. – М.: АСТ; СПб.: Terra Fantastica, 1999. – 640 с. – (Военно-историческая библиотека).

5. Юдин Н.В. Реакция английского общественного мнения на июльский кризис 1914 г. / Н.В. Юдин // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2012. – Вып. 3 (1). – С. 214–220.
6. Nomikos E.V., North R.C. International Crisis/ E.V. Nomikos, R.C. North. – L.: McGill-Queen's univ. press, 1976. – 206 p.
7. Steiner Z.S. Britain and the Origins of the First World War / Z.S. Steiner. – Basingstoke: Macmillan, 1977. – 238 p.
8. Taylor A.J.P. The Trouble Makers. / A.J.P. Taylor. – L.: Hamish Hamilton, 1957. – 271 p.
9. The Economist. – Vol. 79. – L., 1914. – 8 Aug. – 271 p.
10. The Times. – L., 1914. – 27 Jul. – 9 p.

Надійшла до редколегії 10.11.14

Ю. Климух, магістр

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

БЕЛЬГИЙСКАЯ ПРОБЛЕМА: ПОЗИЦИЯ ВЕЛИКОЙ БРИТАНИИ (1914 г.)*В статье рассматривается общественная мысль Великой Британии относительно гарантирования нейтралитета Бельгии накануне Первой мировой войны.**Ключевые слова: нейтралитет, государства-гаранты, ультиматум, защита.*

Y. Klimuk, Master student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

BELGIUM PROBLEM: GREAT BRITAIN POSITION (1914)*The article discusses the public opinion of Great Britain to guarantee the neutrality of Belgium on the eve of the First World War.**Key words: neutrality, states-guarantors, ultimatum, defense.*

УДК 94(477):342.25"1917/1919"

Я. Купчик, канд. іст. наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

РОЗВИТОК МУНІЦИПАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В КИЄВІ (1917 – 1919 рр.)*На основі архівних документів і матеріалів періодичних видань охарактеризовано стан муніципального господарства м. Києва в роки української революції. Визначено основні причини занепаду комунальних підприємств та заходи міської думи, спрямовані на їх розвиток.**Ключові слова: міські підприємства, Київська міська дума, водогін, електростанція, трамвай, каналізація, муніципалізація.*

Створення повноцінної системи місцевого самоуправління в Україні неможливе без всебічного вивчення історичного досвіду, накопиченого відповідними органами протягом другої половини XIX – першої половини XX ст. Саме земські та міські думи відповідали за належну діяльність комунального господарства. На сучасному етапі в економічному і політичному відношенні відчутно зростає роль міста, що виступає головним джерелом виробничих сил суспільства. У цьому контексті набуває значення вивчення зародження і становлення муніципальної власності як підґрунтя муніципального господарства в період української революції 1917–1919 рр.

У радянські часи тему органів міського самоуправління і їх діяльності вважали неактуальною. Здебільшого увагу приділяли дослідженням політичного моменту, більшовицьким радам, участі більшовиків у муніципальних виборах. Результатом такого ставлення була нечисленність робіт з цієї проблематики. Деякі аспекти ведення комунального господарства зібрано й опрацьовано лише в книгах про окремі міські підприємства – електростанцію, трамвай, водогін та каналізацію [26, 25, 14]. Хоча на сьогодні кількість праць з історії місцевого самоврядування помітно збільшилась, питання муніципального підприємництва в них практично не розглядалось. Подібне визначає актуальність цієї розвідки.

У даній статті робиться спроба комплексно розглянути розвиток муніципальних підприємств в 1917–1919 рр. у м. Києві, проаналізувати заходи Київської міської думи, спрямовані на їх розвиток.

Міське положення 1870 р. давало змогу муніципальним органам істотно впливати на організацію благоу-

строю вулиць та приватних садів, впорядковувати водопостачання, роботу каналізації, громадського транспорту, спорудження будинків, тротуарів, різних громадських споруд, регулювати торгівельну та промислову діяльність тощо. Крім того, міська дума була зобов'язана піклуватися про загальний добробут городян: забезпечувати населення продуктами харчування та предметами першої необхідності; сприяти медичному обслуговуванню населення; надавати допомогу бідним та безпритульним; сприяти поширенню народної освіти, а також розширювати транспортну мережу, розвивати місцеву промисловість та торгівлю [4, с. 239].

На початку XX ст. значна частина підприємств, які забезпечували життєдіяльність міста, знаходились у приватній власності акціонерних товариств. Зокрема – трамвай, електричне та газове підприємства. Натомість каналізація (1909 р.) та водогін (1914 р.) були муніципалізовані.

Всеросійський з'їзд міських діячів у Києві 1905 р. наголосив на необхідності муніципалізації підприємств (перехід підприємства у відання міста) [2, с. 442] через зростання громадського значення та зміцнення тих організацій, які розраховані на задоволення потреб значної кількості населення. Об'єктами муніципалізації були, головним чином, підприємства водо-, газо- та електропостачання й міський транспорт, тобто ті галузі господарства, продуктами чи послугами яких користувалася вся міська громада, а головним завданням цих підприємств було задоволення споживчого попиту населення.

Задля реалізації переходу підприємств у відання міста, міська дума, за відсутності значних вільних грошових ресурсів, була змушена вдаватися до позик в кілька